

arkivXet

information från Arkiv Gävleborg

årgång 17 2/2010

Valdagen 1948. Folke Löfgren delar ut valsedlar för Folkpartiet utanför Sankt Ansgars hus i Gävle.

Med ett fritt sinne – ett temanummer om liberalism

Liberalismen var en av de starkaste tankeströmningarna i Sverige under 1800-talet och fick en enorm betydelse för utvecklingen av samhället. Dels inom politiken, där frågor om frihandel, rösträtt, religions- och yttrandefrihet var typiska liberala frågor, men också för framväxten av folkrörelserna.

I valtider brukar vi fokusera på den politiska historien i ArkivXet. Den här gången har vi valt att berätta om en enda politisk idériktning, frisinet eller liberalismen. Vi ägnar oss helt åt rösträttskvinnor och folkpartister, liberala tidningsmakare, frisinnade ungdomsklubbar och liberala politiker

av idag. Kom bara ihåg att det finns fler partier att rösta på, hälsar redaktionen.

Innehåll Tema liberalism

Gävleborg som liberalt pionjirlän	2
Rösträtt för kvinnor – om ett standar	5
Kvinnornas parti?	6
En glimt från valrörelsen 1919	8
Carina vågade ta steget in i politiken	8
På utflykt med Bergsjö FPU	10
Forska om det liberala	11

Gävleborg som liberalt pionjirlän

Liberalismen brukar ses som ett barn av upplysningstiden, med tankegångarna bäst beskrivna hos brittiska filosofer som Locke, Bentham och John Stuart Mill. Den amerikanska revolutionen och det samhälle som växte fram ur den kom i generationer att ge impulser för liberalt tänkande i Skandinavien, och de svenska folkrörelserna hade ofta amerikanska förebilder. Svensk konservatismen däremot hämtade mycket av sitt tänkande från Tyskland, det gällde såväl filosofi, monarkisk makt som statskyrkans lära.

Liberalism kopplades till modernism, marknads ekonomi, frihandel, religions- och yttrandefrihet, demokrati, folkbildning och social reformpolitik. Gävleborg kan i flera av dessa avseenden ses som ett liberalt pionjirlän.

Riksdagens tuffaste liberal

En gestalt framstår tydligare än alla andra, brukspatron Thore Petre (1793-1853) i Gästrikke Hammarby och Hofors, 1800-talets tuffaste och mest rättframme liberal i ståndsriksdagen. Med sin bas i borgarståndet kom att han bli den främste oppositionsmannen mot Karl XIV Johan, alltså den bernadottska konservatismen. "Bättre äga ärliga fiender än osäkra vänner", sade Petre när flera som stött hans krav på en representationsreform inte längre vågade. Han pläderade för en direktvald enkammarriksdag (som skulle dröja 135 år). Han pratade om folkundervisning, sociala frågor, transporter, religionsfrihet, ett effektivare försvar, helst med färre prinsbefäl.

Thore Petre kom att bli en av svensk järnhanterings stora förnyare. Under hans 37 år som bruksman sjudubblades produktionen, och Hoforskoncernen var vid hans död länets största företag. Han menade att branschen var oerhört hämmad av planhushållning och statlig detaljreglering.

Petre var föregångsgestalt i det revolutionsåret 1848 bildade Reformvännernas sällskap (som kan kallas den första liberala sammanslutningen i Sverige) och var ordförande vid det stora "reformmötet" i Örebro 1850. Vid Petres bortgång beskrev Lars Hierta (Aftonbladets grundare och liksom Petre både företagare och politiker) honom som "den största parlamentariska talang, som prytt våra riksdagar sedan 1809".

Petres son Hjalmar var likt fadern intresserad av bättre folkskola. Redan vid första sammanträdet

när landstinget inrättats 1863 motionerade han om en kommitté för organiserandet av folkundervisningen. Han fick också fram den förste folkskoleinspektören i länet, Viktor Rydbergs äldre bror Carl, som arbetat nära "folkskolans fader" Torsten Rudenschöld på Läckö slott.

Petres familjegrav finns på kyrkogården vid Ovansjö kyrka, ett par stenkast från graven för den särklassigt främsta av den första generationen riksdagskvinnor, Kerstin Hesselgren (1872-1962). Som bostads- och yrkesinspektris hade hon skaffat sig oerhörd kunskap om främst kvinnors och barns utsatthet. Hon föddes i Hofors men kom att sitta i riksdagen på mandat från Göteborg, Örebro län och Stockholm.

Frihandels- och reformföreningar

Gävleborg kom att bli ett av Sveriges tyngsta industrilän inom både järn och skog. Gävle var på 1840-talet Sveriges största varvs- och rederistad. 1846 bildades där Sveriges första frihandelsförening, med engelska och franska förebilder. Två

Artikelförfattaren Hans Lindblad är skriftställare och före detta riksdagsledamot (yngst i första kammaren 1969 - 1970, ledamot i enkammarriksdagen 1976 - 1982, 1985 - 1992.) Affischen är från riksdagsvalet 1968.

år senare, under det europeiska revolutionsåret 1848, bildades en reformförening i staden. Den gjorde en namninsamling för en representationsreform och anordnade en "reformbankett", som dock gick lugnt till, medan motsvarande fest i Stockholm följdes av upplöpp med 18 personer dödade av militär. I andra länder föll rader av regenter och regeringar.

En av de ledande frihandelsmännen i Gävle var Per Murén (1805-1888) som hade ett eget frihandelsparti i riksdagen. Han vara nära vän till Lars Hierta och startade företag ihop med denne. Murén var den drivande bakom Gävle-Dala järnväg, landets första stora privata järnväg, samt ordförande i både landstinget och Gävle stadsfullmäktige. Murén står staty i Gävle. Bara en annan liberal i länet, riksdags- och landstingsmannen Lars Olsson (1869-1945) i Hov är hedrad på motsvarande sätt, med en byst i Nytorpskolans park, Arbrå.

Den ledande liberala tidningen i länet var inledningsvis Norrlands-Posten, grundad 1837 i Gävle av "Norrlands Lars Hierta" Anders Petter Landin (1811-1881). Liksom Aftonbladet drabbades den av upprepade kungliga indragningar men utkom strax igen under ändrat namn. Landin grundade tryckerier och tidningar också i Sundsvall, Östersund och Söderhamn, liksom pappersbruk, bokhandel och Gävle arbetarinstitut.

Läsarna och gymnasiet i Gävle

Samma år som frihandelsföreningen bildades inleddes den svenska massutvandringen till USA, främst genom "erikjansare" från Hälsingland. Gävleborg hade de första åren lika stor utvandring som hela övriga Sverige sammantaget.

Det var alltså krav på fri religionsutövning som låg bakom den inledande utvandringen. Den förste faste rektorn vid gymnasiet i Gävle, Carl Adolf Forssell, var "läsare" och uppmanade eleverna till kritiskt tänkande, vilket inte var möjligt vid gymnasierna i stiftsstäder med övervakande biskopar. Forssells son Hans blev rekordung finansminister under Louis De Geer och brukar anges som den "svenska ekonomihistoriens fader".

De flesta lågkyrkliga "läsarprästerna" i Hälsingland hade gått i gymnasiet, liksom grundaren av baptistsamfundet (Anders Wiberg), fosterlandsstiftelsen (Hans Jacob Lundborg), missionsförbundet (E J Ekman) och den svenskamerikanska Augustanakyrcan (Lars Paul Esbjörn). Men också den mest

Alexis Björkman håller i taktpinnen. Björkman var Söderhamns Kurirens redaktör 1895-1903 och ett av många exempel på liberaler i Gävleborgs tidningsvärld. Senare satt han dock i riksdagen för Socialdemokraterna. På bilden är han i egenskap av distriktstemplar i IOGT Södra Hälsingland. Foto: Arkiv Gävleborg

kände svenska "fritänkaren" Victor Lennstrand. Den moderna nykterhetsrörelsen infördes till Sverige från USA av Olof Bergström, född i Bjuråker.

Det moderna partiet växer fram

Den första moderna politiska valrörelsen i Sverige kan sägas ha ägt rum i andrakammarvalet i Västra Hälsinglands domsaga 1896, då lantmannapartiets ledare Olof Jonsson i Hov slogs ut efter en intensiv kampanj från liberalt håll om att Jonsson blivit alltmer konservativ. Broschyerna mot honom var framtagna riksdagens mest kände liberal, Adolf Hedin i Stockholm, och Söderhamns-Kurirens redaktör Alexis Björkman.

En likaså över hela riket uppmärksammas kampanj ledde 1905 till att den allt konservativare P P Waldenström slogs ut ur riksdagen av Gefle Dagblads huvudredaktör Karl Magnus Lindh. Denne tog i riksdagen upp frågan om kvinnlig röst-

rätt, troligen påverkad av sin hustru Klara som tillsammans med Gerda Modén stod bakom en epokgörande artikelserie i många tidningar rörande kvinnlig rösträtt.

1896 bildades Folkpartiet som år 1900 efterträddes av Liberala samlingspartiet. Dessa var enbart för riksdagsledamöter, medan i ett parti i nutida mening tillkom 1902 genom Frisinnade landsföreningen. Lokalavdelningen i Gävle var den tredje i landet, och strax efter kom Söderhamn. Först 1921 tillkom ett länsförbund; fram till dess hade länet varit uppdelat i tre riksdagsvalkretsar. Partiet splittrades 1923 på nykterhetsfrågan. De frisinnade och liberala partierna återförenades 1934 i Folkpartiet.

1910 bildades Sveriges Frisinnade ungdomsförbund på initiativ av Einar Rosenborg, född i Gävle. Efter partisprängningen bildades 1927 ett nytt förbund med samma namn. Ordförande blev Werner Ödegård, redaktör för Hudiksvalls Nyheter som han gjorde till en starkt antinazistisk tidning.

Riksdagsmän från länet

Bland riksdagsmän från länet före de moderna partiernas tillkomst fanns häradshövdingen Pehr Staaff i Hudiksvall, som tillhört Per Muréns frihandelsparti. Staaff hade påverkat sin brorson Karl Staaff, den blivande liberala ledaren. I Staaffs regering 1911-1914 var Gävleadvokaten Gustaf Sandström justitieminister. Civilminister var Axel Scotte, som tidigare varit länsnotarie i Gävle och sekreterare åt landstinget. Som minister var han 1913 ansvarig för beslutet om införande av folkpension. Staaffs rösträttsförslag fälldes av högermajoriteten i första kammaren. Beslut om demokratins införande kom först 1918, under Nils Edéns regering. Justitieminister var då Eliel Löfgren, som tagit studenten i Gävle.

Inför landstingets förstkammarval 1910 bad Staaff partivännerna i Gävleborg att välja in jordbruksminister Alfred Petersson i Påboda, vars övergång till liberalerna var en stor framgång. Också en annan rikskandidat invaldes, den blivande statsministern Carl Ekman.

Riksdagens förste miljöpolitiker var Karl Starbäck (1863-1931), docent i biologi på en avhandling om svampar. Han kom in i andra kammaren 1902, när han var adjunkt i Hudiksvall. Han blev senare lektor i Gävle och invaldes där valet därpå. Han flyttade senare till Stockholm. Starbäck är mest känd för sin motion 1904 om inrättande av nationalparker. Motionen bifölls och han fick som expert delta

i utredningen. Nationalparker, de första i Europa, inrättades från 1909. Samma år grundades Svenska naturskyddsföreningen, där Starbäck kom att ingå i styrelsen till 1927.

1900-talets tyngsta liberala politiker från Gävleborg var Elon Andersson (1891-1954). Han föddes i Gävle, gick på Brunnsviks folkhögskola och blev 1912 medarbetare i tidningen Ljusnan i Bollnäs och dess chefredaktör från 1916 till 1950 då han blev landshövding i Gävle. Han var landstingsman och ordförande i Bollnäs stadsfullmäktige.

Elon Andersson invaldes 1936 i första kammaren. 1945-1950 var han partiets gruppleddare i den kammaren, medan Bertil Ohlin hade samma roll andra kammaren. Han var en av Ohlins ytterst få politiskt förtrogna, vilket belysts i den biografi som finns om Ohlin. Elon Andersson hade en rad tunga utredningsuppdrag, bland annat som ordförande i 1941 års familjebeskattningsakkunniga. På senare år har det blivit känt att han var nära att lämna riksdagen i protest mot beredskapsårens inskränkningar i tryckfriheten.

Hans Lindblad

Elon Andersson, tung liberal politiker från länet. Gruppleddare i riksdagens första kammare och 1950 - 1954 landshövding i Gävleborgs län. Foto: Arkiv Gävleborg, Folkpartiet liberalerna i Gävles arkiv

Rösträtt för kvinnor – om ett standar

Det är solen, ljusets symbol över mörkrets makter, som möter oss på FKPR:s (Föreningen för kvinnans politiska rösträtt) i Gävle standar. Föreningen bildades 1903, vilket är samma år som riksförbundet (Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt) bildades i Stockholm. Gävle var tidigt ute på den kvinnliga rösträttsbanan. Den kvinnliga rösträttskampen leddes av en krets medelklasskvinnor med liberala värderingar och den vanligast förekommande yrkesgruppen var lärarinnor.

I februari 1916 tar tankarna på ett standar fart och det är till systrarna i Jönköpings FKPR man vänder sig för såväl råd som material. I Jönköping var standarsömnaden avslutade sedan ett år tillbaka. På s k arbetsaftnar broderade Gävlekvinnorna sitt vackra standar, allt enligt Landsföreningens direktiv om att färg- och bildsymboler skulle vara identiska landet runt.

Den vita färgen står för renhet, jungfrulighet, den upphöjda moralen och den gudomliga nåden. I valet av färg knöt man an till de liberala arbetareföreningarna, studentnationer, skyttegillena och skråorganisationerna. Det guldgula broderiet förstärker solens lyskraft.

Fru Justitia med rättvisans vågskålar tronar i solens mitt. Den broderade texten anspelar på latinets *Suffragum*, som står för *röst vid val*. Den gren av den engelska rösträttsrörelsen som leddes av Emmeline Pankhurst och som använde sig av civil olydnad och militanta aktioner, har gått till historien under benämningen *suffragetter*. Stenkastning och bränder var inga ovanligheter vid suffragetternas massmöten. De svenska systrarna stod helt främmande inför dessa metoder.

Den långa striden för kvinnans rösträtt kröntes med

seger den 24 maj 1919, då den svenska riksdagen som sista land i Norden beslöt att införa allmän och lika rösträtt för män och kvinnor. Nu fanns inte längre något behov av FKPR och föreningen upplöstes, men standaret finns kvar.

Barbro Eriksson

Kvinnornas parti? – liberala kvinnor tar plats i politiken

"Många kvinnor ha sett sig nödsakade att begära sitt utträde ur Folkpartiets Gävleavdelning samt ur kvinnoklubben. Detta har ej skett i 'hastigt mod' utan efter moget övervägande..." Folkpartiets kvinnoklubb i Gävle, årsberättelse för 1938.

Efter stadsfullmäktigevalet 1938 lämnade 12 kvinnor Folkpartiet i Gävle i protest. Två av dem hade styrelseplatser och även en manlig ledamot markerade sitt missnöje genom att lämna Folkpartiets styrelse. Strax efteråt upplöstes kvinnoklubben.

Hur kunde det bli så inom en rörelse som kämpat så hårt för kvinnornas politiska rättigheter? Var inte Folkpartiet kvinnornas parti? Till stadsfullmäktigevalet 1938 får vi återkomma senare i denna berättelse om de liberala kvinnornas väg in i politiken, men först tar vi en tillbakablick på kvinnornas roll i länets liberala föreningsliv.

Liberala kvinnor i Gävleborg 1895 - 1919

Arkivmaterialet från rösträttsföreningar och liberala politiska föreningar är inte komplett, men några nedslag kan ändå ge en bild av i vilken utsträckning kvinnor var aktiva i de liberala organisationerna.

De liberala rösträttsförbunden fick en kort men intensiv tid. Under åren 1895 - 1897 lyckades man starta omkring 30 rösträtts- och kommunalföreningar i länet, vilka sedan hastigt visnade ner och dog. Gefleborgs rösträttsförbund höll ordning på medlemsstatistiken; fyra av föreningarna rapporteras ha kvinnliga medlemmar 1896, sammanlagt 12 stycken.

Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (bildad 1902) var partipolitiskt obunden, men det var de liberala kvinnorna som dominerade. Med en nypa salt kan man se den kvinnliga rösträttsrörelsen som ett mått på de liberala kvinnornas engagemang. 1913 fanns 18 kvinnliga rösträttsföreningar i Gävleborg. Samma år samlade en opinionsyttring för kvinnans medborgarrätt drygt 18 000 kvinnonamn i länet.

Fanns det då kvinnor i själva partiet? 1910 berättar rapporterna från Gästriklands frisinnade föreningar att kvinnliga medlemmar endast finns i en av dessa, nämligen Gävleföreningen. Ofvansjö frisinnade förening har dock inte lämnat några uppgifter, där kan man se att det finns en kvinnlig medlem 1916.

Fröken Hanna Landberg (1867 - 1953) var på flera sätt den "typiska" liberala kvinnan. Hon var slöjdlärarinna i Gävle och engagerad i Föreningen för kvinnans politiska rösträtt. 1922 blev hon ordinarie ledamot i Gävle frisinnade förenings styrelse och året därpå sekreterare. Hon kandiderade till stadsfullmäktige 1922 och 1926 utan att bli invald. Foto 1914 av Berna Roth. Gävle stadsarkivs bildarkiv.

1919 ser bilden annorlunda ut i länet. Fortfarande finns det orter där inga kvinnor är med i de frisinnade föreningarna, men t ex i Söderhamns skärgård är 10 av 40 medlemmar kvinnor (1915 var antalet noll). Av Voxnas 70 medlemmar är 25 kvinnor! I Gävle frisinnade förening sitter det tre kvinnor i styrelsen.

Rättigheterna erövrar

En förklaring till den kraftiga ökningen av kvinnliga medlemmar 1919 är att de första kommunala valen med allmän rösträtt står för dörren. Partierna är ivriga att sätta upp kvinnliga kandidater på listorna och kvinnorna själva ser äntligen en konkret anledning till att engagera sig i ett parti.

Men nomineringen till valet i Gävle blir en besvikelse. Det är bara Elsa Bengtsson, som sedan ti-

digare sitter i stadsfullmäktige, som finns på valbar plats. Därför lanseras en ren kvinnolista, som dock inte får någon framgång. Elsa Bengtsson blir kvar i Gävle stadsfullmäktige, men när hon drar sig tillbaka på grund av sjukdom övertas hennes plats av en man.

Många kvinnor placerades på listorna, men hur många hade en realistisk chans att bli valda? Och hur många ville bli valda?

1921 – men sedan då?

”Som vi alla torde hava märkt befinner vi oss i en period av stark reaktion mot oss kvinnor då det gäller vårt deltagande i det politiska livet” Gävleborgs länsförbund av Frisinnade kvinnor, årsberättelse 1925 - 1926.

Märkesåret 1921, då allmän rösträtt för män och kvinnor är ett faktum, följs inte av någon stark framgångsperiod för kvinnorna i politiken. Kanske snarare tvärtom. Rösträttskampen var en stark drivkraft för de politiskt aktiva kvinnorna. Man arbetade tillsammans mot något stort och historiskt, ibland över partigränserna. Gick luften ur kvinnorna efter att de nått sitt mål?

Det finns flera exempel i arkiven på den känsla av tomhet, eller tvekan, som verkar ha infunnit sig. Moderata kvinnoklubben i Gävle beskriver det i sin årsberättelse för 1921 som att ”entusiasmen för den slutliga segern var ganska ringa”. Kvinnorna känner sig besvikna på det politiska livet. Antalet kvinnor i stadsfullmäktige ökar inte nämnvärt i Sverige under 1920-talet.

För de liberala kvinnorna försvåras läget ytterligare av att partiet splittras efter förbudsomröstningen 1922. Om vi fortsätter med exemplet Gävle, tar endast en frisinnad/liberal kvinna plats i stadsfullmäktige under 1920- och 30-talen.

Stadsfullmäktigevalet i Gävle 1938

1930-talet blir en tid av kvinnlig mobilisering inom alla partier. 1936 bildas Folkpartiets kvinnoförbund och samma år kvinnoklubben i Gävle. Klubben har snart 60 medlemmar och tre representanter i styrelsen för Folkpartiets Gävleavdelning. Kanske är det dags igen för en liberal kvinna i stadsfullmäktige?

1938 lägger klubben upp strategin för höstens stadsfullmäktigeval. ”Männen skulle icke frivilligt ge oss någon säker placering på valsedlarna”, menar ordföranden Aina Egelin. Det berättas efteråt

att kvinnorna vägrar lämna nomineringsmötet förän deras kandidater, Rut Johansson och Gerda Modén, placerats på valbara platser på de två listorna.

Så kommer bakslaget. När valet närmar sig lanseras två alternativa listor i Folkpartiets namn. Män som känt sig förfördelade i nomineringen ligger bakom. En lista som toppas av en populär kyrkoherde gör succé i valet och ingen av de ”säkra” kvinnorna får plats i stadsfullmäktige. En öppen strid hade varit bättre, kommenterar Aina Egelin bittert på årsmötet 1939. Därefter avgår styrelsen och klubben upplöses.

Att ta plats i politiken handlar inte bara om att ha den lagliga rätten att göra det. Lika mycket har kvinnornas önskan att ta plats och männens vilja att lämna plats spelat in. 1941 återupptog kvinnoklubben i Gävle sin verksamhet och 1943 satt det åter en kvinnlig folkpartist i Gävle stadsfullmäktige.

Lisa Engström

Kvinnor!

Varför ha vi endast fem representanter i riksdagen? Vi utgöra 52 procent av väljarkåren och äro således

en politisk maktfaktor
— om vi använda vår rösträtt!

Samhället behöver vår insats! Sätt in flera kvinnor i den lagstiftande församlingen. Folkpartiet har alltid visat sig varmt behjerta de kvinnliga kraven i svensk politik.

Rösta med Folkpartiet!

Rösta på
Folkskollärarinnan Magda Persson!

Folkpartiets kvinnogrupp i Gefle

I riksdagsvalet 1936 är kvinnorna i fokus som väljar-grupp, men också på gång som politiker. Magda Persson från Söderhamn var Folkpartiets kvinnliga riksdagskandidat 1936. Ur Folkpartiet liberalerna i Gävles arkiv.

En glimt från valrörelsen i Söderhamn 1919

1919 pågår jakten. Ja, alltså jakten på kvinnliga kandidater till vallistorna. För första gången får kvinnor rösta i kommunala val på samma villkor som män och det gäller att stryka den nya valkåren medhårs.

I Söderhamn meddelas att Ingeborg Igglund gått med på att kandidera för de frisinnade. Även en annan kvinna, fru Grandien, är tillfrågad. Hennes svar är ja, under förutsättning att "hennes namn ej komme att uppväcka strid inom valmanskåren". I den livliga diskussionen framkommer att fru Grandiens namn är synnerligen olämpligt. Vad är det för en kvinna som uppväcker så starka känslor att hon inte kan kandidera till stadsfullmäktige?

Aurore Grandien var född i Strömsbro utanför Gävle 1857. Hon utbildade sig till folkskollärarinna och gifte sig 1885 med Rudolf Grandien. När maken dog 1904 övertog hon hans jobb som ägare, redaktör och ansvarig utgivare av Söderhamns Tidning. Hon drev tidningen framgångsrikt fram till 1928, då hon lämnade över rodret till sin son.

Hon var alltså en stark, kvinnlig representant för näringslivet i Söderhamn. Ett fynd för vilket parti som helst 1919! Varför kunde hon inte stå på listan? Jo, man var rädd att stöta sig med Söderhamns-Kuriren, den andra stora tidningen i staden. Den frisinnade föreningen ursäktar sig och uttalar till och med ett tack till Kuriren "den enda frisinnade tidningen" och uppmanar sina medlemmar att kraftigt stödja den.

Lisa Engström

Aurore Grandien. Foto från Kungliga Biblioteket, Stockholm. Gåva från Jan G Ljungström till Gävle stadsarkivs bildarkiv.

Carina vågade ta steget in i politiken

Carina Östansjös väg till politiken började i en garnaffär i Bollnäs. I dag är hon oppositionsråd för Folkpartiet i Landstinget Gävleborg, ledamot av landstingets styrelse och ersättare i Regionförbundet Gävleborg. Den röda tråden – eller garnet – har varit en stark personlig drivkraft och ett samhällsintresse med fokus på sjukvård och företagande.

Carina växte upp i Bollnäs och började tidigt, eftersom hon blivit skoltrött, arbeta i en garnaffär där. Den var knuten till Skandinavians största postorderfirma i branschen, Garntjänst i Kilafors. När företaget gjorde sig av med butiken, köpte hon den. Den revisor hon anlätade, Eva Holmgren, var dotter till en känd folkpartist i Färila, Märta Olsson, och var själv engagerad i samma parti. Rakel Lund-

gren med modebutiken Orakel och Ingrid Hammarberg på Hammarbergs glasmästeri i Bollnäs anlätade samma revisor. De fyra började träffas och prata politik.

– De drog med mig i Folkpartiet, berättar Carina.
– Jag läste programmet och gillade särskilt engagemanget för småföretagare. Det var i mitten av 1980-talet. Vi fyra drog igång fp-tisdagsluncher och bjöd in andra damer, exempelvis landstingsledamoten Ulla Åkerlund, och vi ordnade bl a modevisningar. Det var väldigt uppskattat.

Själv hade hon fullt upp med butiken och familjen och stod inte på någon lista. Så minskade intresset för stickning och Carina gjorde konkurs. Eva

Holmgren flyttade, gänget splittrades och tisdagsluncherna dog ut. Carina fick en tjänst på Bollnäs näringslivscenter, BNC, för att stötta kvinnliga företagare, ordna ledarskapsutbildningar och starta nätverk.

Landstinget beslöt att Bollnäs BB skulle läggas ner, och det blev förstås protester. Föreningen för sjukhusets bevarande i södra Hälsingland startades. Den var inte partipolitisk, eftersom man ville engagera alla partier. Efter Gunnel Jonäng, som varit riksdagsledamot för Centern, blev Carina ordförande i föreningen.

Både BB och akutkirurgen försvann från Bollnäs och föreningen lades ner. Den hade dock genererat mängder av tidningsartiklar, som nu med protokoll och annat material är på väg till Arkiv Gävleborg. Och efter sjukhuskampen hade Carina blivit en känd person i södra Hälsingland. Inför valet 2002 föreslog Ingrid Hammarberg henne att stå på landstingslistan.

– Ja, men långt ner, svarade Carina.

Hon hade då lämnat arbetet på BNC och sökt och fått EU-pengar för ett projekt där långtidsarbetslösa och långtidssjukskrivna skulle motiveras och aktiveras.

– Projektet startade i augusti 2002, och jag hade inga planer på att bli politiker, men i provvalet i kommunen fick jag väldigt många röster. Jag placerades på andra plats på listan, efter den sittande fp-ledamoten Karl Hemphälä. Men jag fick 25 procent av rösterna i min valkrets och vi kom båda in i landstinget.

Partiets oppositionsråd Erik Eriksson från Hille hade valt att sluta för att bli politisk sekreterare i landstinget. Carina föreslogs efterträda honom. Det var inget lätt beslut.

– Jag fick två dagars betänketid. När vi stod på barrikaderna, hade vi kallat landstingspolitikerna för pappskallar, och nu kunde jag bli en av dem. Erik och gruppledaren Ulf Laurén lovade mig allt stöd. Och man måste ju gripa chansen när den kommer.

Hon sa ja och tänkte sig driva EU-projektet på halvtid men släppte det till andra efter sex månader; det gick inte att kombinera uppgifterna. Det var spännande, tyckte hon, att komma till ledningskontoret i Gävle, dit hon tidigare lett busslaster av demonstrerande hälsingar. Och hon blev väl mottagen.

– Men det blev mycket att greppa, inte bara

hälso- och sjukvård utan så mycket mer. Och fast man har sina väljare hemma i sin valkrets, är man regionpolitiker. Tillgängligheten till den första kontakten med sjukvården är viktig. Därför har jag jobbat mycket för att primärvården ska fungera.

Hon föreslog tidigt alternativa driftsformer inom vården, och det uppskattades inte av alla.

– Men nu ska vi upphandla hela Bollnäs sjukhus. Det blir spännande. Och så pratar jag mig varm för samverkan mellan å ena sidan landstinget, å andra sidan länets kommuner, så att inga patienter hamnar ”mellan sängarna”. Det gäller inte bara äldre multisjuka utan också exempelvis unga med drogproblem. Och absolut mest utsatta är de med dubbeldiagnoser, de som alla vill att någon annan ska ta hand om.

Barbro Sollbe

En liberal politiker av idag. Carina Östansjö bad att få bli placerad långt ner på landstingslistan. Det slutade med att hon blev oppositionsråd i landstinget. Foto: Per-Erik Jäderberg

På utflykt med Bergsjö FPU-klubb

I den lilla bok där Folkpartiets ungdoms-klubb i Bergsjö har skrivit sina protokoll och årsberättelser har man också satt in ett par fotografier. Här får vi följa med klubben på utflykt under krigsåren.

Ur årsberättelsen för 1939:

”Men det börjar våras och FPU:aren gripas av vårkänslor vilket resultera i utflykter i skog och mark. Sålunda gjordes en intressant cykeltur till Baståsberget där man besåg gruvhål och letade efter guldklimpar. Litet senare på sommaren gjordes en utflykt till Långnäset. Här sutto vi omkring lägerelden och hörde Birger Levin berätta om sina minnen från sommarskolan i Västerås. Allsången klinga friskt, kaffet smakar härligt och FPU:arna i Bergsjö trivas med livet och tillvaron”

Folkpartiets ungdomsklubb i Bergsjö bildades 1936. Här är man på utflykt till Baståsberget våren 1939.

”Så kommo höstens intåg och klubben återupptogo sina inomhussammanträden. Men nu har det blivit så underliga förhållanden i världen. Kriget rasar runt omkring oss – särskilt griper oss då överfallet på vårt grannland Finland.

En del av klubbmedlemmarna äro utkallade i beredskapstjänst. Men klubben skall arbeta vidare, just nu behöver den svenska ungdomen i handling visa sina ideals hållfasthet. Därför tro vi och hoppas att Sverige allt framgent skall få förbliva ett fritt Sverige, byggt på ideell kultur och rättvisa.”

Här ger ungdomarna exempel på hur de åker ”på alla upptänkliga sätt” på vinterutflykten till Bolleberget 1940.

Ur årsberättelsen för 1940:

”Annandag påsk samlades 13 FPU:are, utrustade med skidor, matsäck och sist men inte minst viktigt, med gott humör, för en skidfärd till Bolleberget. Det var nog för många en ganska påfrestande stigning uppåt, men efter åtskilliga vilopauser nåddes toppen. Nu dukades matsäcken upp, och saligt ovetande om kommande kafferansonering, avnjöts den ena koppen rykande kaffe, efter den andra.

– Sedan fick var och en roa sig efter egen förmåga. Det åktes på magen, på baken, med en skida, och på alla upptänkliga sätt.

– Hemfärden gjordes över ’Kolmyren’ och tack vare den goda snötillgången och god tur, blev det varken benbrott eller hjärnskakning trots goda förutsättningar.”

”Vi få hoppas att kriget snart är slut, att våra ’väktare’ få komma hem, att vår klubb åter bli fulltalig, och ännu hellre, utökas, att allt så småningom går in i, vad vi mena med normala former.”

KRÅKÖBLADET

Organ för FRISINNE, LIBERALISM och andra FIXA IDÉER.

Juli.

MOTTO: "Sanningen skall göra Eder fria".

1937

Forska om det liberala

Arkivmaterial från 29 lokalföreningar av Frisinnade landsföreningen eller Folkpartiet finns tillgängliga på Arkiv Gävleborg. De äldsta är bildade 1902 (bland annat Gävle och Söderhamn). Dessutom finns material från 17 ungdomsklubbar och 9 kvinnogrupper.

Folkpartiets Gävleborgsdistrikt är ett av de mest omfattande arkiverna med nästan 500 volymer handlingar. Bland annat finns här mer än 100 volymer med tidningsklipp från Folkpartiets verksamhet i länet 1936 – 2002. Därtill kommer de tidigare Frisinnade valkretsförbunden, vars histo-

ria går tillbaka till 1909. Gävleborgs distrikt av Liberal ungdom är också ett omfattande material som sträcker sig från 1935 till 1997.

Av organisationer med liberal anknytning kan nämnas Gefleborgs läns rösträttsförbund samt fragment från ett tiotal lokala rösträttsförbund. Arkiven från Gävle Förening för kvinnans politiska rösträtt samt Gefle arbetarförening kan också räknas in här. I referensbiblioteket finns många av partiets tidskrifter under åren samt en stor samling småskrifter från den kvinnliga rösträttsrörelsen.

• Folkpartiets Valfilm

- **Snickar Folking tar semester**
visas söndagen d. 28 aug. kl. 6 em.
å Biografteatern i Kilafors.
Kort anförande av red. Elon Andersson.

• **Fritt inträde. Välkommen!**

• NYSTADENS TRYCKERI, BOLLNÄS

Valfläsk på Arkiv Gävleborg!

Liksom förra valåret har lärare och elever möjlighet att få en historisk bakgrund till valrörelsen som pågår omkring oss. "Rösträtt och valfläsk" heter visningen som handlar om vägen till allmän (och kvinnlig) rösträtt, de politiska partiernas framväxt och konsten att sprida ett politiskt budskap. Vi visar också arkivet samt tar en titt på årets valaffischer!

Självklart kan man komma på Valfläsk även om man inte är en skolklass! Kontakta Lisa Engström för att boka, lisa.engstrom@arkivgavleborg.se

Vi gratulerar!

150 år

Gefle frivilliga skarpskytteförening

110 år

Hudiksvalls köpmannaförening

75 år

Brottarklubben Loke, Gävle

Röda korset Dellenkretsen

Liberal ungdom i Gävle

Producentorganisationen Gävlefisk

90 år

ABF Gästrikebygden, Gävlesektionen

Gävleborgs läns biodlareförbund

Pappers avdelning 3, Karskär

Pappers avdelning 14, Strömsbruk

Gävleborgs journalistförening

Idrottsföreningen Kamraterna, Bergvik

Rädda barnen lokalavdelning Gävle

Sandarne socialdemokratiska förening

Folkets hus, Iggesund

Konsumtionsföreningen Forsbacka

Arkiv Gävleborg bevarar och tillgängliggör arkivhandlingar från föreningar, företag och privatpersoner i Gävleborgs län. Arkivet arbetar också med att dokumentera och stimulera till forskning om länets historia. Forskarsal och arkiv har öppet vardagar 8.30 - 16.00.

arkivXet är en kanal mellan Arkiv Gävleborg och dess medlemmar - en kanal som förstås kan och ska utnyttjas i båda riktningarna...

Redaktion: *Lisa Engström, Barbro Eriksson, Agnetha Nellfors och Barbro Sollbe*

arkiv gävleborg

Södra Fältskärsgatan 10, 802 80 Gävle, tel 026 - 10 88 70, fax 026 - 10 65 61

e-post: arkivet@arkivgavleborg.se

Hemsida: www.arkivgavleborg.se